

Kartläggning av regionalt och nationellt intressanta områden för friluftsliv i Östergötland

Lännsstyrelsen Östergötland har påbörjat en regional kartläggning av områden som är värdefulla för friluftsliv. I kartläggningen har vi identifierat, värderat och klassificerat områden som är värdefulla för olika typer av friluftsliv.

Remiss

Här kan du se resultatet av kartläggningen, värderingen samt klassificeringen av områden för friluftsliv: [Värdefulla friluftslivsområden i Östergötland \(lansstyrelsen.se\)](https://www.lansstyrelsen.se/vardefulla-friluftslivsomraden-i-ostergotland). Hur kartan har tagits fram beskrivs längre ner i detta dokument.

I remissomgången önskar Lännsstyrelsen få in följande synpunkter

- Saknas något område, eller viktig information om områden som är av **regionalt eller nationellt värde** för friluftsliv? Även synpunkter på värdering och klassificeringen tas emot.
- Ta gärna kontakt med friluftsstrateg på Lännsstyrelsen om ni som kommun önskar mer information om hur ni kan komma igång att kartlägga och värdera områden enligt denna metod.

Friluftslivets värden är brett och berör ofta flera förvaltningar i en kommunal verksamhet, som exempelvis samhällsbyggnad, kultur, fritid och idrott, folkhälsa och turism/besöksnäring. Samråd gärna brett inom kommunen och med föreningsliv om möjlighet finns.

Skicka synpunkter till ostergotland@lansstyrelsen.se senast måndag den 16 december 2024.

Kartläggningen innehåller i dagsläget:

- Områden över hela Östergötland som enligt värderingen har ett nationellt eller regionalt värde,
- En mer fullständig kartläggning och klassificering av samtliga områdestyper i Finspång, Vadstena och Söderköpings kommuner. Observera att dessa kartläggningar har gjorts av kommunerna själva och finns med på den regionala kartan för att ge en helhetsbild av friluftslivets värden för folkhälsa, naturförståelse samt regional tillväxt och landsbygdsutveckling.

Länsstyrelsens förhoppning är att fler kommuner väljer att kartlägga och värdera friluftsområden enligt samma metod för att på sikt kunna komplettera den regionala kartan. Länsstyrelsen stöttar kommunerna i detta arbete genom dialog samt metodstöd.

Observera att detta kartmaterial inte är till för att allmänheten ska hitta sina besöksmål eller aktiviteter i naturen. Det är ett planerings- och kunskapsunderlag för samhällsplanerare eller för aktörer som planerar för och utvecklar friluftslivet i Östergötlands län.

Bakgrund

Länsstyrelsen har enligt regleringsbrevet för budgetåret 2024 i uppdrag att samordna och leda arbetet med friluftslivspolitikerna i samverkan med bland annat kommunerna. Länsstyrelsen ska redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att stärka arbetet med tätortsnära natur och för att målen för friluftslivspolitikerna ska få ett ökat genomslag. Som en del av detta arbete har Länsstyrelsen Östergötland påbörjat arbetet med en regional kartläggning och värdering av områden för friluftsliv.

Det övergripande målet för friluftslivspolitikerna är att alla människor ska ha möjlighet till naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö.

Ett av de tio målen handlar om tillgång till natur för friluftsliv, och här preciseras att ”antalet områden av lokalt, regionalt och nationellt intresse för friluftsliv som är kända och kartlagda med värdebeskrivningar” bör öka.

I 2023 års uppföljning av friluftslivsmålen konstaterades en negativ utveckling för två av de tio målen: mål 1. *Tillgänglig natur för alla* samt

mål 5. *Attraktiv tätortsnära natur*. Mål 4. *Tillgång till natur för friluftsliv* har en neutral utveckling. Till grund för bedömningen ligger bland annat att ”trycket från ökande tätortsbefolkning, ökat intresse för utevistelse i naturen, fortsatt exploatering samt effekter av klimatförändringen påverkar de minskande grönytorerna i och omkring tätorterna negativt.

Vad är friluftsliv?

Länsstyrelsen Östergötland utgår ifrån följande definition av friluftsliv:

”Friluftsliv är vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling”

Det är en bred definition som omfattar allt från promenader i den vardagsnära naturen eller picknick i parken till kajakpaddling i skärgården. Friluftsliv bygger på ett möte mellan människa och natur. I mötet uppstår en upplevelse som är individuell och skapar värde på olika sätt för olika människor.

Syfte och mål

För att kunna planera för alla människors tillgång till tillgänglig natur och attraktiv tätortsnära natur behöver vi ha kunskap om vilka värden som finns och hur det ser ut på kartan. Genom att värdera och klassificera olika typer av områden kan vi också göra analyser och väga dessa intressen mot andra inom den kommunala och regionala samhällsplaneringen.

Syftet med denna regionala kartläggning är att stärka friluftslivets värden i fysisk planering.

För att få en heltäckande bild av samtliga områden med värde för friluftsliv i Östergötland behöver det här underlaget kompletteras med fler tätortsnära områden, bostadsnära park och natur och gröna stråk. En förhoppning är att Länsstyrelsen tillsammans med länets kommuner på sikt kommer kunna färdigställa kartan med områden av värde för friluftsliv i samtliga kommuner.

Kartläggningen syftar också till att sammanfatta olika underlag om friluftslivets värden i Östergötland. Kartunderlaget ersätter ”Viktiga områden för friluftslivet” från 2010.

Användningsområden

Materialet kan användas som underlag till grön- och blåstrukturplaner, friluftsplåner eller översiktsplaner. Det kan användas för analyser av

vilka utvecklingsbehov och -potential för friluftslivet som finns på lokal, regional eller mellankommunal nivå. Exempelvis för analyser av vilka typer av områden som finns i länet, i en kommun, ett mindre samhälle eller en stadsdel, samt vilka områdestyper som saknas. Det kan synliggöras vilka tätorter eller stadsdelar som saknar bostadsnära natur och/eller områden med friluftsanläggningar samt var det kan behövas samråd och samverkan med privata markägare.

Underlaget kan också komma till användning i ärendehantering, vid bildande av naturreservat med syfte friluftsliv samt vid framtida översyner av riksintressen för friluftsliv. Samt vid planering och utveckling av längre leder och förvaltning av naturreservat för friluftsliv.

Om kartläggningen och metoden

Länsstyrelsen har utgått ifrån en metod som Naturvårdsverket rekommenderar för kartläggning och värdering av områden för friluftsliv¹. Vissa modifieringar har gjorts för att anpassa metoden till den regionala nivån.

Länsstyrelsen har också tagit med lokala kartläggningar som gjorts med utgångspunkt i Naturvårdsverkets metod. Detta för att få med de områden som främst har lokala värden för friluftsliv, som kanske är de viktigaste ur ett folkhälsoperspektiv.

Resultatet av arbetet är två kartsnitt där det ena visar områdestyper och det andra visar klassificeringen av områdena. I båda skikten går det att få mer information om området och värderingen genom att klicka på ytan.

Underlag

Underlag som ligger till grund för kartläggningen är

- En regional kartläggning av regionalt och nationellt värdefulla områden för friluftsliv, gjord av konsult, vintern 2022-2023.
- Utpekade riksintressen för friluftsliv.
- Information om natur- och kulturreseptat i länet.
- Platsbesök på några få platser för att testa metoden.

¹ Läs mer om metoden här: [Kartlägga områden för friluftsliv \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se)

- Tidigare regional kartläggning av friluftsliv i Östergötland från 2010.
- Lokala kartläggningar gjorda av Finspångs, Söderköpings och Vadstena kommuner.

Områdestyper

Nedan beskrivs de områdestyper som har tagits med i kartläggningen:

Bostadsnära park och natur

Parker och naturområden för lek och rekreation inom gångavstånd från bostad, skola, förskola och äldreboende samt arbetsplatser. Ca 5 min promenad eller max 300 meter räknas som bostadsnära.

Tätortsnära natur

Allmänt tillgängliga naturområden där området ligger i anslutning till bebyggelse och/eller inom högst 3 km. Dessa områden erbjuder naturvistelse och avskildhet. Det finns inga omfattande iordningsställda anläggningar för friluftsliv, men områdena är ofta välbesökta och kan ha stigar, eventuellt enstaka grill-, bad- eller utsiktsplatser.

Tätortsnära friluftsområden

Naturområden iordningsställda för friluftsliv med exempelvis markerade stigar/leder, skyltning och anordningar som vindskydd, grillplats och/eller friluftsgårdar.

Dessa områden bör vara förhållandevis stora och omfatta minst 1–3 km². Här kan besökarna vistas en längre stund.

Områdena är lättillgängliga och ligger på gång- eller cykelavstånd eller nås lätt via kollektivtrafik. Entréer, och/ eller en del av området ligger inom 3 km från bebyggelsen. Det är områden som är välkända och välutnyttjade eller som har potential att utvecklas till välbesökta områden.

Grönstråk/grönkorridor

Grönstråk och gröna korridorer innefattar rörelsestråk för människor, exempelvis gång- och cykelvägar, som löper genom park eller natur och förbinder olika naturområden. Det kan också vara sammanhängande natur utan någon infrastruktur, men som ändå möjliggör att röra sig i ett naturstråk. För att stråket ska ha kvaliteter för friluftslivet bör större delen av stråket vara 25-50 meter brett.

Större område med anläggningar för friluftsliv

Stora områden med en yta närmare ett tiotal kvadratkilometer. Gemensamt för dessa områden är att de är lättillgängliga och att delar av

området har anläggningar för friluftslivet, såsom markerade stigar, vindskydd, toaletter, tältplatser och service.

Större område utan anläggningar för friluftsliv

Stora naturområden med en yta närmare ett tiotal kvadratkilometer som präglas av tystnad, vildmark och enslighet. Områdena är i hög grad opåverkade, oexploaterade och saknar anläggningar för friluftslivet. Ofta ligger dessa områden lite avlägset och svåråtkomligt.

Längre sammanhängande leder

Leder för vandring, skidåkning, cykling, paddling och ridning där i huvudsak leden är det som redovisas som kartlagt område. Det kan vara leder som går genom landskapet från en plats till en annan och som är av regional och mellankommunal betydelse exempelvis landskapsleder, nationella leder eller pilgrimsleder.

Stränder och vattenområden

Stränder och vattenområden vid sjöar och kuster samt vid vattendrag (bäckar, åar, älvar) och våtmarker som är tillgängliga för friluftslivet kan ingå. Det kan vara badsjöar, åar och vattendrag för paddling, fiske eller dykning men också vandring längs stränder. De kan vara relevanta att redovisa som en egen områdestyp om man särskilt vill lyfta fram dem annars kan sjöar och vattendrag ingå i någon av de andra områdestyperna om det är området av helhet som har värden för friluftslivet.

Skogslandskap

Den här kategorin kan användas om det finns naturområden, platser, som inte passar in i någon av de tidigare kategorierna. All skogsmark ska inte redovisas utan enbart den som har värden för friluftslivet. I skogen finns möjlighet till svamp- och bärplockning, jakt, fritt strövande med eller utan karta.

De skogsområden som kan kartläggas kan vara sådana områden som framkommit som viktiga i dialog med medborgare eller ideella organisationer. Det kan också vara skogar där det finns orienteringskartor och som orienteringsklubbar lyft fram som viktiga.

Jordbruksmark, ängs- och betesmark samt brynzoner

Den här kategorin kan användas om det finns naturområden, platser, som inte passar in i någon av de tidigare kategorierna. All jordbruksmark, ängs- eller betesmark behöver inte redovisas.

Åkermark med växande gröda får inte beträdas men det kan finnas stigar och vägar genom åkerlandskap och beteslandskap som kan utgöra uppskattade friluftsmiljöer. Kommunen och/eller markägare kan också ha jobbar med så kallade ”beträdor” för att tillgängliggöra områdena.

Område med särskilda upplevelsekvaiteter

Landskapsavsnitt och områden med natur- och kulturmiljövärden samt speciella upplevelsekvaiteter ingår i områdestypen. Det är de natur- och kulturgeografiska naturgivna förutsättningarna i landskapet som bidrar till vissa upplevelsevärden. Det kan vara områden som präglas av tystnad, särskilda utsiktspunkter, tilltalande landskapsbild eller höga och för området unika natur- och kulturmiljövärden. Ett exempel på det senare kan vara herrgårdslandskap eller områden med många fornlämningar. De är ofta utflyktsområden och/eller besöksmål. Gemensam är att områdena kan, eller har potential, att nyttjas för friluftslivet.

Område anlagt för särskilda aktiviteter och besökare

Områdestypen avser avgränsade områden där marken planerats och anpassats för en specifik besökskategori och/eller aktivitet. Det kan exempelvis vara golfbanor eller skidanläggningar för utförsåkning.

Värdering av områden

Varje område har värderats enligt ett antal värderingskriterier och fått ett värde på 1-3. Nedan beskrivs värderingskriterierna och hur Länsstyrelsen har gjort bedömningen.

Besöksfrekvens

Antal besökare per år. Värderingskriteriet är relativt. I bedömningen har hänsyn tagits till befolkningstäthet i området.

1 = Låg

2 = Medel

3 = Hög

Regionala och nationella besökare

Användning av andra än lokala besökare. Regionala besökare innebär besök som sker över kommungränser.

1 = Nej/få

2 = Ibland

3 = Ja/ofa

Symbolvärde

Värderingskriteriet syftar till att fånga upp värden som inte är direkt fysiska utan kopplar till identitetskänsla, sammanhang och lokal förankring. De symboliska värdena kan utgöras av speciella kulturarv, historiska berättelser, fysiska objekt och liknande.

1 = Saknas

2 = Lokalt/regionalt symbolvärde

3 = Nationellt symbolvärde

Lämplighet – Möjlighet till aktiviteter/funktion

Möjligheten och lämpligheten att utföra aktiviteter i området. Hur stora möjligheter till liknande aktiviteter som finns i närområdet bör vägas in. Även områden med en viktig funktion i landskapet får ett högre värde. Aktiviteter är ex. vandra, bada, vindsurfa, cykla, rida, orientera, klättra.

1 = Låg/Saknar

2 = Måttligt/några aktiviteter

3 = Många/unika aktiviteter och/eller viktig funktion

Tillrättalagt – Anläggningar, service, tillgänglighet

I vilken utsträckning området är tillrättalagt, har anläggningar. Ex. på anläggningar är toalett, café, leder, MTB-bana, ridled, tillgängliggjord stig/led/spång, fågeltorn/utsiktsplats.

1 = Saknar (T.ex. Endast ommarkerad led)

2 = Några

3 = Flera anläggningar. Ofta hög grad av tillgänglighet.

Nåbarhet

I vilken utsträckning området är tillgängligt utifrån nåbarhet.

1 = Svårtillgängligt – Ex. endast via fot

2 = Måttligt tillgänglig – via fot, cykel, eller eget fordon. Parkering finns.

3 = Lättillgängligt – gångavstånd och möjligheter till kollektivtrafik finns.

Upplevelsevärden

Förekomst av fysiska förutsättningar kopplat till upplevelse av landskapet, t.ex. natur- och kulturhistoriska objekt och vyer.
Nyckelord är ex: Orördhet, Stillhet och rofylldhet, Frihet och rymd, Artrikedom, Naturpedagogik, Skogskänsla, Äventyr och utmaning, Kultur, Samvaro, Unik natur och fauna, Vidsträckta vyer.

1 = Få upplevelsekvaiteter – Inte särskilt anmärkningsvärd miljö,

2 = Flera/måttligt höga upplevelsekvaiteter - Fin miljö, men inte spektakulär

3 = Många/höga eller mycket höga - Wow-känsla, goda förutsättningar för naturupplevelser. Unika eller omväxlande miljöer. Flera nyckelord passar in.

Övrigt som kan påverka värderingen

Om det finns något övrigt som bör vägas in i klassificeringen, t.ex. vad gäller framkomlighet, känslighet, storlek eller potential som friluftsområde. Hur lätt det är att röra sig i området. Terrängen och barriärer som vägar, byggnader, stängsel m.m. kan påverka. Buller.

Beskrivning med motivering till klass

Beskrivningen kan innehålla en kort sammanfattning av vad det är för typ av område, vilka värden för friluftsliv det ger samt vad som vägts in i bedömningen.

Klassificering

Områden av nationellt värde för friluftsliv

De områden som enligt värderingen har fått ett högt värde på kriterierna besöksfrekvens, regionala och nationella besökare, symbolvärde samt upplevelsevärden klassificeras som områden av nationellt värde för

friluftsliv (N). Dessa områden bör även uppnå kriterierna för riksintresse för friluftsliv.

Exempel på områden med klass N är:

- **Östergötlands skärgård.** Den vidsträckta och finskurna Östgötaskärgården med sin mångfald av naturmiljöer är en helt unik miljö av utomordentligt stort naturvärde och av mycket stor betydelse för det rörliga friluftslivet. Skärgården är sparsamt exploaterad och det finns möjligheter att finna sin egen plats. En del anordningar för friluftslivet finns. Populära aktiviteter är bl.a. båtliv, segling, kajakpaddling, bad från klippor, fiske, fågelskådning, skridskoåkning och vandring. Några viktiga noder i skärgården är Arkösund, Tyrislöt, Fyrudden, Ekön, Stegeborg samt öarna Harstena och Häradsjär.
- **Tåkern i Mjölby, Vadstena och Ödeshög kommun.** Tåkern är en internationellt värdefull fågelsjö och ett av Östergötlands mest besökta naturreservat. Tåkerns naturreservat är av riksintresse för friluftslivet och här finns fyra besöksområden; Glänås, Hov, Svältinge och Väversunda. Området lockar mängder med fågelskådare och andra besökare årligen. Flera parkeringar, samt olika typer av tillgänglighetsanpassade anläggningar finns i området. Naturum Tåkern är ett av Sveriges 32 naturum, en port till naturen. Många skolklasser kommer hit årligen.
- **Trollegater i Kinda kommun.** Trollegater naturreservat är endast 2,56 hektar men här finns stora upplevelsevärden. Området lockar såväl regionala som nationella och internationella besökare. I Naturreservatet ligger en av Sveriges största urbergsgrottor med ett över 100 meter långt system av gångar. Grottan ligger i södra Östergötland som har flest antal urbergsgrottor än någon annanstans i Norden. Trollegater består av en större grotta där man genom en smal gång kommer till en större sal. I ena änden på salen finns ytterligare två längre gångar som är förbundna med varandra längst in. Enligt folksägnet bodde det troll i den stora grottan förr i tiden, därav namnet trollegater. Utöver den stora grottan finns ytterligare hålor och mindre grottor att upptäcka. Området är ett populärt och välbesökt friluftslivsområde som bjuder in till äventyr och spänning. En stor parkering för både bilar och bussar finns samt en del anläggningar för friluftsliv. Guidningar förekommer.

Områden av regionalt värde för friluftsliv

De områden som har fått högsta värde på minst 3 av värderingskriterierna, varav regionala och nationella besökare är en av

dem, klassificeras som områden av regionalt värde för friluftsliv (R). Detta gäller även områden som är mellankommunalt värdefulla.

Exempel på områden med klass R är:

- **Östgötaleden i samtliga 13 kommuner.**
- **Kisa MTB-park (Tolvmannabacken) i Kinda kommun.** Tidigare skidbacke som nu är anpassat för MTB. Hand- och maskingrävda leder i Tolvmannabacken. Här finns liftburen cykling med två släpliftar. Toppen är på 140 höjdmeter.
- **Skogssjöområdet i Mjölby kommun.** Skogssjöområdet är ett populärt friluftsområde i Mjölby tätort. Området är 209,5 hektar stort. Både naturreservatet och badet är kommunalt förvaltad och här finns sandstrand, bryggor, toaletter, grillplatser, sittbänkar, lekplats och beachvolleyboll. Här finns också en lokal med bastu och omklädningsrum samt mötesrum. Sommartid är café med servering öppet. En mindre campingplats för husvagnar och tält finns intill badet, samt en stor parkeringsplats. Det går att lösa fiskekort för fiske i sjön. När det är is på sjön lockar skridskoåkning och pimpling i kombination med grillning. Genom hela skogssjöområdet finns ett flertal stigar och vandringsleder. Skogssjöområdet är intressant för sin natur, botanik och geologi med rullstensåsar, kullar och sänkor. Även Östgötaleden passerar genom reservatet.
- **Trädgårdsföreningen i Linköpings kommun.** Trädgårdsföreningen är en välanvänd central park och botanisk trädgård. Här finns startpunkten för Östgötaleden från Linköping. Parken är del i det gröna stråket från Tinnerö eklandskap in i staden. Parken fungerar som en grön oas centralt i staden. Här finns möjligheter till promenader, guidade turer, picknick, handla växter, leka, äta eller fika. Här finns pedagogiska värden och Naturcentrum som är beläget i parken sprider kunskap och inspiration om natur, odling och trädgårdsskötsel.
- **Seloberg och Skams gator i Ydre kommun.** Seloberg är ett varierat område med många upplevelsevärden. Hembygdsföreningen har gjort i ordning vandringsled och informationsskyltar om naturen. Spännande naturslinga för barn. Utsiktplats med fikabord på berget. Spännande grotta att utforska på berget, med mytomspunnen sägen. Det finns också en urskogsrelikt i form av en ravin med gammelskog.

Områden med lokala värden för friluftsliv

Kommunerna står för kartläggning och värdering av områden med lokala värden för friluftsliv. I underlagen från kommunerna har områdena varit klassificerade enligt en tregradig skala. På den regionala kartan får klasserna följande namn:

- Lokalt högsta värde för friluftsliv (LA)
- Lokalt mycket högt värde för friluftsliv (LB)
- Lokalt högt värde för friluftsliv (LC)

Vissa områden som funnits med i lokala kartläggningar har Länsstyrelsen ändrat klass på till N eller R. Dessa har, utöver högsta, mycket höga eller höga lokala värden, även regionala och/eller nationella värden för friluftsliv.

Exempel på områden med klass LA, LB och LC är:

- **Bönnernskogen i Finspångs kommun (LA).** I centrala Finspång finns sjön Bönnern med bra möjligheter till friluftsliv och rekreation med bland annat en unik sjö för paddling. I Bönnern finns flera badplatser och en av badplatserna är tillgänglighetsanpassad. Här finns hopptorn, bryggor, omklädningsrum, toaletter, grillplatser, lekplatser och parkeringsplatser i naturskön miljö. Besöksfrekvensen är hög.
- **Dyhult naturreservat i Söderköpings kommun (LB).** Öster om sjön Strohlången ligger Dyhult naturreservat, 20,1 hektar. Tillsammans med Hälla naturreservat bildar det ett värdefullt område gammelskog.
- **Medhamra skogsområde i Vadstena kommun (LC).** Området är inte utmarkerat och små naturstigar går genom området.

Områden som inte kan klassificeras

Vissa områden saknar värdering eller klassificering av någon anledning. De klassificeras som områden som inte kan värderas eller klassificeras (D).

Exempel på områden med klass D:

- Cykelleden Sverigeleden som inte är värderad eller klassificerad på grund av att leden saknar huvudman och därför inte är kvalitetssäkrad. Den finns dock där med skyltar och viss information.

- Områden som finns i tidigare underlag hos Länsstyrelsen, men där kommunen ännu inte gjort någon kartläggning och värdering av områden med värde för friluftsliv. Exempel är Långskogen i Motala kommun och Horn friluftsområde i Kinda kommun. Här finns lokala värden för friluftsliv, men kommunerna har ännu ej genomfört någon kartläggning eller värdering av friluftsområden.

Kontaktuppgifter

Välkommen att kontakta Hanna Höglund, för frågor via e-post
hanna.hoglund@lansstyrelsen.se.

Det går även bra att ringa till Länsstyrelsens växel. Telefonnummer finns längst ner på första sidan.